Willem Frederik Hermans

Willem Frederik Hermans

'Kwelgeest van de Nederlandse letteren'
Amsterdam, 1 september 1921 - Utrecht, 27 april 1995

Al wordt Harry Mulisch de bekendste schrijver van Nederland genoemd, Willem Frederik Hermans is toch zeker de meest gevreesde schrijver geweest. Al snel na de Tweede Wereldoorlog vestigde Hermans zijn reputatie als 'kwelgeest van de Nederlandse letteren'. In diverse kritieken (*polemische essays*) beschimpte hij de Nederlandse politiek, zijn collega-auteurs en de Nederlandse literatuur, die in zijn ogen niets voorstelde. Deze scheldkritieken werden later gebundeld in *Mandarijnen op zwavelzuur* (1964) en *Het sadistisch universum* (1964).

Oorlog als achtergrond

Met dezelfde scherpe pen schreef Hermans in de jaren vijftig zijn eerste romans over de Tweede Wereldoorlog. Na Hermans' debuut *Conserve* (1947) reageerde de literaire kritiek geschokt op de roman *De tranen der acacia's* (1949). In de personages van dit boek zag men een door de oorlog getekende generatie, zonder hoop, geloof en idealen. De hoofdpersonen bedriegen elkaar, zijn wanhopig en onbeschroomd in hun seksuele omgang. Bovendien liet Hermans in het boek zien dat het Nederlands verzet tegen de Duitsers niet altijd even heldhaftig was. Het verzet bestaat in *De tranen der acacia's* uit een zootje ongeregeld: fantasten en leugenaars, die hun status ontleenden aan terreurdaden tegen de Duitsers.

Twijfel

De tranen der acacia's is typerend voor Hermans' oeuvre. In het boek vormt de oorlog namelijk de achtergrond voor diepere psychologische en filosofische vraagstukken. Doordat de hoofdpersoon Arthur twijfelt aan de identiteit van anderen (is zijn 'vriend' Oskar een verzetsheld of een verrader?), gaat hij ook twijfelen aan zijn eigen identiteit.

Zowel in deze roman als in Hermans' latere boeken over de oorlog, berust het onderscheid tussen goed en kwaad op willekeur, 'moedwil en misverstand'. In de novelle *Het behouden huis* (1952) beschrijft Hermans hoe enkele partizanen een verlaten villa in oorlogsgebied verwoesten en opblazen. Dit nadat de Duitsers het huis uit respect voor de 'cultuur' hadden gespaard. De laatste zin van het boek illustreert goed Hermans' idee dat de oorlog de beschaving had doorgeprikt als ware het een ballon. Nadat de hoofdfiguur een handgranaat in het toch al verwoeste huis heeft gegooid staat er: 'Het was of het [huis] ook aldoor comedie had gespeeld en zich nu pas liet zien zoals het in werkelijkheid altijd was geweest: een hol tochtig brok steen, inwendig vol afbraak en vuiligheid.'

Chaos en desillusie

In zijn latere boeken *De donkere kamer van Damokles* (1958) en *Nooit meer slapen* (1966) laat Hermans nog eens zien dat de mens tevergeefs probeert om greep op de wereld te krijgen. In deze boeken blijken de zintuigen even onbetrouwbaar als de taal. Hermans' personages zien en horen niet wat er werkelijk aan de hand is. Bovendien raken ze vaak verstrikt in de chaotische werkelijkheid die schuilgaat onder een schijnbare orde. Zo gaat de jonge geoloog Alfred Issendorf in de roman *Nooit meer slapen* (1966) tevergeefs op zoek naar meteorieten in Noorwegen. Alles loopt anders dan hij gedacht had. Niets en niemand werkt mee, de beloofde luchtfoto's krijgt Alfred niet, en ten slotte verliest de geoloog zijn kompas. Als hij uitgeput thuiskomt, blijken er in 'zijn gebied' meteorieten te zijn ingeslagen. Wat overblijft is de ontgoocheling, de totale desillusie.

Humor en zwartgalligheid

Hermans was er een meester in om zijn ogenschijnlijk realistische verhalen - over de oorlog, de wetenschap of de (politieke) actualiteit - te vermengen met bovennatuurlijke droomvertellingen. Hierdoor word je als lezer meegezogen in Hermans' wonderlijke, sadistische universum, waarin de mens er niet al te best vanaf komt. Toch bevatten Hermans' boeken ook de nodige humor en vitaliteit, zodat de lezer niet stikt in de zwartgalligheid.

Schrijvers die ruzie zoeken

In de jaren 60 kon er steeds meer gezegd worden. Je collega schrijver afmaken, gaf veel publiciteit en dat verhoogde de boekverkoop. W.F. Hermans was er een meester in. Harry Mulisch was vaak zijn slachtoffer.

Verder lezen

- Het Willem Frederik Hermans Instituut biedt complete teksten, audio, biografie en een lijst van werken van en over Hermans: W.F. Hermans, *Volledige werken* (2005-2016).
- Jaap Goedegebuure, 'Het satirische universum. Over de ware aard van Willem Frederik Hermans', in: Jaap Goedegebuure, *Nederlandse literatuur 1960-1988* (Amsterdam 1989) 38-55.
- René Marres, *Over de interpretatie van De donkere kamer van Damokles van Willem Frederik Hermans* (Leiden 1996).
- In de DBNL vind je veel secundaire literatuur over werken van Hermans.
- Informatie en opdrachten over *De donkere kamer van Damokles* op Lezen voor de Lijst (+ docenteninformatie).
- Informatie en opdrachten over *De tranen der acacia's* op Lezen voor de Lijst (+ docenteninformatie).
- Informatie en opdrachten over *Het behouden huis* op Lezen voor de Lijst (+ docenteninformatie).
- Informatie en opdrachten over *Mandarijnen op zwavelzuur* op Lezen voor de Lijst (+ docenteninformatie).
- Informatie en opdrachten over *Nooit meer slapen* op Lezen voor de Lijst (+ docenteninformatie).
- Portretten van W.F. Hermans in de Schrijversgalerij van het Literatuurmuseum.
- Webexpositie *Nooit meer slapen* van het Literatuurmuseum.
- Mathijs Sanders, "De blinde fotograaf", *Neerlandistiek.nl*, mei 2023
- Downloadbaar lesmateriaal op Klascement over *Nooit meer slapen*.

https://www.literatuurgeschiedenis.org/schrijvers/willem-frederik-hermans